

Les terres igualadines en l'antiga cartografia de Catalunya

PER bé que tenim la seguretat, que el mapa que figura en l'atlas de Joan Bta. Vrints, editat l'any 1605 a Anvers, no és, com es ve afirmant, el primer mapa de Catalunya imprès (1), no havent arribat fins a nosaltres els que foren gravats en pl-segle XVI, ens cal partir de la referida carta en el present esbós. Aquei inclourà les cartes geogràfiques compreses entre 1605 i l'aparició dels primers mapes amb la divisió provincial espanyola aprovada el 1833. Tenim catalogades 40 edicions de mapes generals de Catalunya, dir d'aquest període, contra 27 que, com a editades en el mateix espai i temps, va oferir el «Catàleg de l'exposició de mapes de Catalunya» redactat pels doctors M. Faura Sans i Jaume Marcet i el Sr. Josep Franch amb motiu de la manifestació cartogràfica celebrada al Centre Excursionista de Catalunya l'any 1919.

Procurarem cenyir-nos a la representació que tinguin, en els diversos mapes, les terres igualadines. Tal volta allò més adequat hauria estat fer una ressenya de cada carta i indicar sobre cadascuna les observacions pertinents; però això, per un costat, escapa a la idea d'aquesta Miscel·lània i per l'altra el nombre important de mapes, de que disposem, ens hauria pres un espai excessiu. A més, la semblança d'algunes cartes amb altres ens hauria fet caure en repeticions innecessàries. Semblants motius ens han fet suprimir tota referència als mapes generals d'Espanya i de la Península Ibèrica, concretant-nos als del Principat de Catalunya i a alguns de les terres de l'antic reialme aragonès, malgrat que, entre els primers, hi hagi cartes que ofereixin, respecte a les nostres terres, detalls prou estimables. Tampoc les observacions que poguem fer

(1) Vegeu el nostre estudi: *Pere Gil, S. I. (1551 - 1622) i la seva Geografia de Catalunya*.

podran ésser massa profundes, ni ens serà possible fer esment de totes les cartes consultades, esclaus com som d'un espai determinat.

L'estudi dels mapes antics, malgrat els errors que reflexen, té el seu interès, no solament per deduir l'avenç en la representació topogràfica, sinó com a documents per fixar antics camins rals i localitats desaparegudes, moltes de les quals veiem aparèixer en els censos o fogatges de l'època i es fa difícil de identificar. A mida que augmenti l'interès per la geografia retrospectiva de Catalunya, veurem com les dades que aporten aquestes velles cartes geogràfiques seran posades d'evidència i aprofitades. No hi ha motiu perquè a l'avenç de la nostra historiografia no li vagi en seguiment una preocupació per la geografia històrica.

La hidrografia

En el mapa inserit dins de l'atlas de Joan Bta. Vrints (1605), la branca situada més al nord del riu *Noya* (1) sorgeix sota *S. Pesale*, equidistant entre *Calaf* i *Prats del rey*. Davalla entre *S. Martí* i *Lalboreda*. Sembla tenir *Robió* a la riba. Una altra branca a occident de l'anterior neix a *Gaver*, passa entre *Durba* i *Puigalt*, entre *Melio* i *Segur*, entre *S. guint* i *Veciana* i entre *Amorós* i *Copons*. Ajuntada amb l'anterior, davalla a *Jorba*, on recull l'afluent que prové de vora *Pavia* i N.^a S.^a del *camí*. El riu format passa entre *St. Genís* i *Tous*. Davant de *Tous* recull un afluent que prové de *Lomas major* i passa vora *Òdena*. El riu segueix entre *Ygualada* i *Monboy*. Davant d'aquesta localitat recull un afluent que comença a *Castellar*, passa entre *Regordosa* i *La segura* i toca *Lomas del castelló*.

Per occident, passat *Ygualada*, el riu recull una riera que sembla provenir de vora *S. Magí* i passa entre *Mirales* i *St.^a Càndia*, i una altra de diferent que neix vora de *Vall doserves*, passa entre *St.^a Càndia* i *Carme* i fa cap a *La Pobla*. L'Anoia deixa *Claramunt* i assenyala a la riba una localitat *Font* i una altra de diversa indicada *Reyna* (2). En canvi ignora *Capellades*. Entre *Font* i *Vallbona*, per orient, recull un torrent que ve de *C. Olí*. A *Reyna*, per occident, recull un afluent que podríem, en certa manera, identificar amb un imaginari riu de *Bitlles* i que neix

(1) En aquest apartat anotem la toponímia tal com apareix en els mapes, sense modernitzar-la, ni ortografiar-la.

(2) En altres mapes posteriors al de l'atlas d'en Vrints que gairebé el calquen, aquest doblament de la Font de la Reina hi és més vistent.

no-res-menys que a Pontons, passa per Torrelles i C. Vi, també entre Bover, Granada i St. Quintí, entre Mediona i Font rubio, i entre Reyna i Sabrera. L'Anoia segueix per St. Pere de riu de billes i a Casa de deu troba un afluent que ve de St. Pau, S. Sadorní, Gilida i Castelví. A Martorell, on s'assenyala l'únic pont del seu curs, es lliura al Llobregat.

El curs, l'orientació i gairebé la forma exacta del riu Anoia i dels seus afluents, la copien del mapa anterior, el que va gravar a Amsterdam l'any 1630 Guiljenius Blaeus, un altre d'anònim, sense data ni indicació

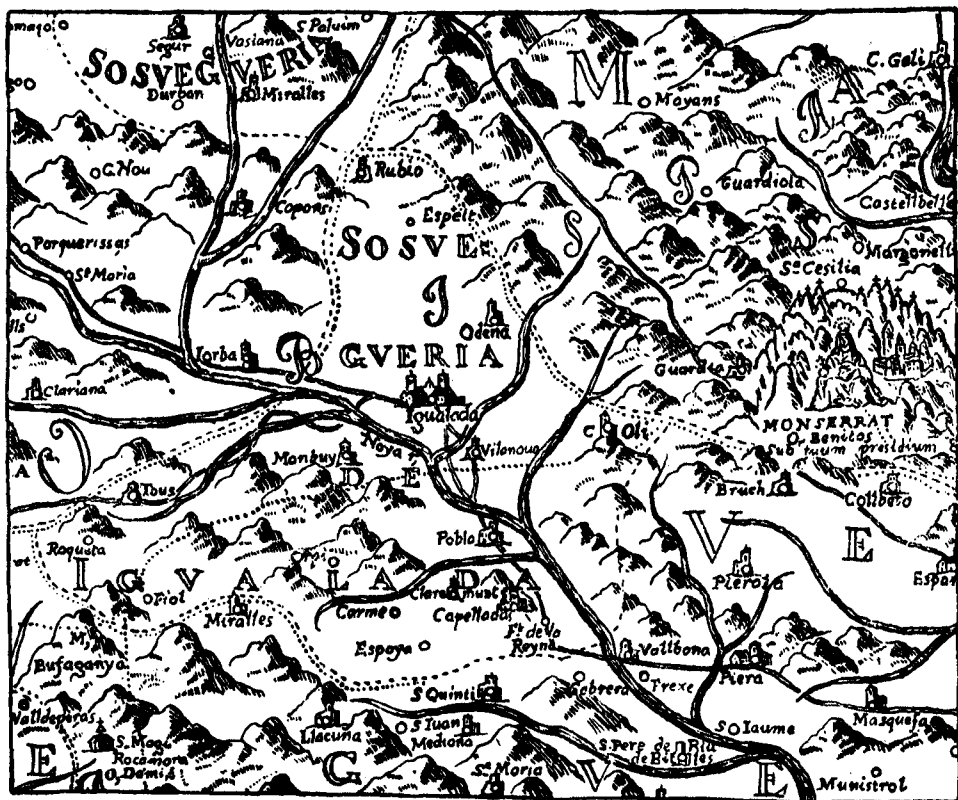


Fragment d'una carta sis-centista anònima amb un Riu-de-bitlles imaginari que neix a Pontons i Torrelles de Foix i s'ajunta a l'Anoia vora les localitats suposades de Font i Reyna. És de remarcar la representació montserratina.

de l'indret de impressió titulat «Catalonia», que posseïm nosaltres, i un altre del mateix títol, editat a París sense data ni nom d'autor, però dedicat a «Monsieur de Langles». Aquests dos darrers ometen el nom de la localitat de Jorba i no assenyalen enlloc el nom del riu «Noya», mentre el de Vrints dóna nominació al riu, vora Martorell. Molt més simplificat, però dins de la mateixa escola, hi ha el mapa de Kaerius, editat l'any 1632 a Amsterdam (1).

(1) Aquest mapa, per bé que manté les línies generals de l'Anoia, suprimeix gairebé tots els afluents i localitats del curs, deixant el que havem indicat com a fantasiós riu de Bitlles, que dóna com a provinent de C. Vi (Castellví de la Marca que és a l'aiguavessant del Riu Foix).

L'any 1653 el primer mapa de Sanson és referit a tots els països de l'antic reialme aragonès. Catalunya hi té una representació reduïda, degut a l'escala petita de la carta. L'any 1660 apareix, del mateix autor, el «Principauté de Catalogne» prototipus d'una sèrie de cartes, on es dóna a Catalunya una forma extremadament estafeta, molt més panxejant



Fragment del mapa de Josep Aparici (any 1720) amb la Sotsvegueria d'Igualada i una representació espectacular del Montserrat. Hom indica el pla igualadí rodejat de muntanyes.

que la que caracteritza les cartes que imiten o copien la de l'atlas d'En Vrints. Sanson o els usufructuaris dels seus treballs cartogràfics, ofereixen dues noves cartes de Catalunya, la darrera de les quals sembla ésser la datada l'any 1706. En el mapa de Sanson de 1660 trobem un riu que neix a *I. Laguna* (La Llacuna), passa per Vilafranca del Penedès

i va a trobar el mar a Vilanova. Segons l'edició de 1706, el riu *Noya* neix a Fontanet, localitat que es situa entre Torà i Cardona. El riu passa per *Selles*, *C. Folit*, Calaf i Prats de *Rey*. A Copons rep, per occident, la que avui coneixem per riera Major i, per orient, una que ve de *Collrodo*. A Igualada rep, per occident, una riera que es subdivideix en dues branques. La una ve de *Puig d'Vrba*, *Segur* i Amoros. L'altra de *La Tallada* i *Rugio*. Passat Igualada l'Anoia troba, a orient, el torrent de Seguer i, a occident, en arribar a la Font de la *Reyna*, un afluent provinent de la localitat estranyament escrita *Moguel*. No sabríem identificar-lo ni amb la riera de Carme, ni amb el riu de Bitlles, però evidentment a un d'aquests dos afluents es deu referir. A Sant Pere de *Beu* l'Anoia recull un torrent que ve de Begues.

L'Anoia conserva aquests trets generals, per bé que afegint o esborrant localitats dins del seu curs, en els mapes de Valck, F. de Wit, Conrad Lotter, Seutteri, Bapt. Homann, Covens et C. Montier, en la més tardana de Cantel i Tillemont (1762) i en el nou anònim «Principauté de Catalogne». En els de Valck, Covens - Montier i Cantel - Tillemont retrobem el riu fantasiós que va de La Llacuna a Vilanova i Geltrú.

Mentre a França, a Holanda i a Alemanya, seguien editant-se les cartes indicades que atribueixen al nostre país una forma estrafeta, l'any 1705, M. de Fer oferia una plasmació gràfica de Catalunya molt més acostada a la realitat. Uns anys més tard, el 1720, un dels més grans cartògrafs que havem tingut, Josep Aparici, donava la «Nueva Descripcion Geographica del Principado de Cataluña». En aquest gran mapa, el Principat i el mateix riu «Noya» prenen, dins els naturals convencionalismes del temps i uns petits errors perdonables, la forma, l'extensió i els detalls de la realitat. En la magnífica carta d'Aparici es basen els mapes posteriors de Garma - Duran i Tomàs López, només igualats en el segle XVIII pel mapa alemany, d'escala inferior, de F. L. Güssefeld que els aprofita.

«La Catalogne» de P. Placide, editada l'any 1792, diu poc a favor de la cartografia francesa, puix en ella l'Anoia neix en un lloc que hi ha sota Prats de Rei, damunt Albareda i, al llarg del curs, deixa escolar errors presos dels mapes de la sèrie iniciada pels de Sanson. El més remarcable és el del fantàstic riu de Bitlles que, després de néixer a Pontons, passa per *C. Vi* i Torrelles. És però la cartografia militar francesa de la meitat del segle passat la que oferirà un nou avenç per la definitiva representació gràfica de Catalunya.

L'orografia

En els mapes, que podem anomenar de la sèrie que parteix de l'atlas d'En Vrints, tenim un turonet a Igualada i un altre a Òdena, tres entre Sta. Maria i Copons, uns altres a Piera, uns quants a Castellar i la superació del Montserrat. Aquesta simplificació no arriba a donar a Igualada la idea de presidir una fossa. Més aviat el turó, que hom dibuixa junt a la ciutat, dóna una falsa impressió d'altura. En el mapa de Sanson (1706) es manté l'aturonament immediat a Igualada, el de Copons s'amplia vers *Collrodo* i la Tallada. N'hi ha un altre a *S. Amans*. Sembla que pugui anar-se, per pla, d'Igualada al Montgut i al riu Gaià. Aquest darrer extrem l'esmena la carta editada per Bapt. Homann, assenyalant el nucli orogràfic existent entre els rius Gaià i Anoia. Suprimeix però els turonets de Copons i extén significativament les muntanyoles des de Solsona al riu Francolí, per a donar idea de la separació d'aiguavessants característica de la Segarra.

Aparici prodiga els turons isolats reflexant la idea d'existència de muntanyes en indrets determinats, però sense aliniacions de cap mena. Entrant en el seu convencionalisme, hom veu el pla d'Igualada voltat de pujols per totes bandes. Apart el Montserrat, la representació del qual estudiarem en capítol apart, només es singularitza el *Brufaganya*, del qual dóna el nom i la muntanya de Queralt amb el castell significativament posat al cim. Una representació semblant és donada a *C. Oli* (1).

Segueixen a Aparici de molt a prop Garma - Duran, que per significar el relleu, en lloc dels habituals turons, utilitza ratlletes simulant represes i López - Vargas i Joan López que tornen als perfils d'agudes muntanyoles. Porta i Margarit, la darrera edició del qual és de 1877, seguirà encara el mateix procediment, malgrat l'hagin precedit, amb gran mestria la carta italiana, que acompanya la ressenya de l'expedició del Maggiore Vacani editada l'any 1823, les fulles franceses del «*Depôt général de la Guerre*», les provincials de Coello i la de les terres tarragonines de Josep Ruiz i Josep Cliviller.

(1) L'any 1720 que Aparici publicava el seu mapa, el nucli base de població de Castellolí era el castell carener avui en ruïnes, no la localitat ensotada actual.

La representació del Montserrat

En el mapa de l'atlas d'En Vrints, la muntanya de Montserrat hi té una representació sobresortint només comparable, entre totes les altres muntanyes de Catalunya, amb la que hi té el Canigó. Pren la forma d'una mena de queixal. A la base el signe d'una localitat indica el monestir. La muntanya no suporta cap creu, ni hi ha enlloc cap indicació sobre la imatge que s'hi venera. Aquesta representació es manté exacta en els mapes de Blaeus, Kaerius, i la parella que duen el



Les terres igualadines segons el mapa de Tomàs López Vargas (1776) amb una representació romàntica, tal volta una mica fúnebre, del Montserrat.

títol «Catalonia», tots ells del segle xvii. L'any 1686, dins el volum 1. ^{er} de l'obra de Ba. Tristany «Sacri Supremis Regii Senatus Cathaloniae Decisiones», apareix el famós gravat conegut per Sant Jordi, per tal com representa la imatge d'aquest sant damunt d'un mapa general de Catalunya. El gravat sembla oferir una monumental representació de Montserrat en un angle, darrera la princesa deslliurada, a més que en el lloc on li correspon del mapa, dóna una ingent figuració, on per primer cop, apareixen en la nostra cartografia les muntanyes aflautades amb les creus al cim.

En les primeres cartes de la sèrie de Sanson la muntanya montserratina hi té una representació discreta, reduïda a un perfil lleugerament més gros que el de les altres muntanyes del territori, amb l'afegit d'una localitat al cim. En l'edició sansoniana de 1706 la indicació del monestir hi pren relleu i gràcia, però sense excel·lir en importància, ni adquirir cap semblança amb la realitat. En la carta de M. de Fer, la representació, sense ésser ostentòria, hi pren una certa importància, mantenint, però, el turó amb la localitat al cim. En els mapes de Valck, Wit, Lotter, Sautteri, Bapt. Homann, Cantel-Tiellemont, etc., Montserrat no s'hi singularitza gaire. Discreció que mantindrà Placide en el seu mapa de 1792. En el de Covens i C. Montier tota indicació sobre el monestir i la serra quedarà suprimida.

L'any 1720 Josep Aparici havia però reprès la gran figuració de Montserrat. En el seu mapa apareix la més considerable visió cartogràfica de la santa muntanya amb els turons flautats que es van superant, descompartits en dues bandes, una a cada costat d'un perfil de la Mare de Déu. Els turons més alts duen creuetes al cim. El monestir és a mig aire i al peu hi ha Monistrol amb un pont damunt del Llobregat. Garma - Duran, Tomàs López Vargas i Joan López suprimiran la figura de la Verge i donaran una disposició circular al conjunt dels turons flautats, que amb les creuetes al cim prendran un aire estranyament fúnebre. F. L. Güssefeld indicarà un llarg rengle de petites muntanyoles amb boletes i creus capçaleres. Yndar tornarà a dibuixar la Mare de Déu amb el respatller aturonat. Per fi, Porta i Margarit—la última edició és de 1877—donarà la més tardana sublimació cartogràfica del Montserrat amb el perfil d'un quàdruple graonament de pujols flautats.

Abans dels mapes darrerament indicats, la topografia moderna o semi-moderna de les cartes derivades de la guerra napoleònica, les del «Depôt Général de la Guerre», les de Dufour i l'espanyola de Coello

hauran donat a la nostra singular muntanya la plasmació justa sense sentimentalismes ni simbolismes.

La situació de les localitats

La majoria de mapes de Catalunya, que posseïm, duen graduacions de latitud i longitud en el requadre que els tanca. La latitud d'Igualada oscil·la, en aquests mapes, entre els 40° 45' que dona el «Catalonia, dédiée à Mr. de Langres» i els 41° 55' que trobem en un dels de Sanson. Hi ha, per tant, una oscil·lació d'un grau en l'estimació de la latitud entre les diferents projeccions. Referent a la longitud cal tenir molt en compte el meridià que pren com a base cadascun dels mapes, puix mentre uns donen a Igualada longituds sobre 20°, 21° i 22° Est, que pressuposen el meridià zero per allà a les illes del Cabo Verde, altres li atribueixen 19° (1) a base del meridià de l'illa de Hierro. Hi ha encara les cartes vuit-centistes franceses i la italiana que, a base del meridià de París, donen a Igualada 0° 45' longitud Oest i, per fi, la provincial de Coello i la general de Porta - Margarit que deriven del meridià de Madrid.

Referent als errors de la situació de les altres localitats en els mapes antics, una part deriva de la forma general que es dona al territori. Hi ha en els mapes, anteriors a l'Aparici i en molts que li són posteriors, una deformació de la figura de Catalunya, la qual arrossega en el seu error el curs dels rius, les muntanyes i la posició de totes les localitats. Però, apart aquestes posicions equivocades, filles d'una deformació general del territori, hi ha altres errors d'ordre local, originats per una mala visió de la posició concreta de les localitats dins de la contrada. Són aquests darrers errors els que ens deturarem una mica a evidenciar, sense esgotar el tema, ni profunditzar-hi.

En els mapes d'En Vrints, Blaeus i els «Catalonia» anònims, trobem situats dins del curs superior de l'Anoia les localitats de St. Guim, Puigalt, Pavia, Rauric, etc., que no hi pertanyen, per bé que algunes són limítrofes. Dins d'una vall afluent del riu trobem Pontons, Torrelles de Foix, Font-rubí, Bellver i Castellví que són aiguavessant del Foix. Així mateix Biure i Les Piles, que pertanyen a la vall del Gaià, són situades dins de la del Francolí. Font-rubí i Bellver són estranyament situats en el veïnatge de Sant Quintí. És errònia també la situació de La Guàrdia, Rauric, Aguiló, Sta. Coloma. La Font de la Reina és

(1) 19° 17' Placide, 19° 14' Tomàs López.

desdoblada i hi ha una localitat indicada *Font* i una altra *Reyna*. Aquest error el reproduirà Placide en la seva carta geogràfica de 1792.

En el mapa de Sanson (1706) hi ha molts errors referits a la situació de les localitats, ben o mal posades per l'autor de la carta, dins de la vall de l'Anoia, els quals el lector, coneixedor de la comarca, fàcilment haurà advertit en les indicacions inserides en parlar de la hidrografia. A més, Santes Creus és posat vora un llac, dalt de la serra d'Albà. Copons, en lloc d'ésser posat en el mateix indret de confluència de la riera Major i l'Anoia, és situat més avall. En el mapa de Valck, Querol és completament fora de lloc. Sta. Coloma és mal distanciada d'Igualada. En el de F. de Wit i Bapt. Homann es manté l'estranya situació de Stes. Creus inserida per Sanson. En el de Bapt. Homann, Sta. Perpètua hauria d'ocupar el lloc de Pont d'Armentera i, allí on hi ha Montalegre, hi hauria d'haver Querol. Així mateix en el lloc de Torrelles hi hauria d'haver Pontons. Aquestes dues darreres localitats, pertanyents a la vall del riu Foix, serveixen l'errònia situació que havem indicat en els mapes de la sèrie Vrints, dins de la vall de l'Anoia.

En el mapa d'Aparici, el qual, admesos els convencionalismes del temps, havem de considerar tan ple d'encerts, apenes podem assenyalar que Fiol ocupa el lloc de La Roqueta i aquesta el lloc d'aquell. Cal evidenciar també la situació inadequada d'Orpí que ocupa el lloc on, poc més o menys, caldria situar l'ermita de Coll-Bas. Maïans és també mal situat, massa endins del Bages. Aquesta situació errònia d'Orpí i Maïans la copien Garma - Duran, Tomàs López Vargas i Joan López. La d'Orpí la retrobem en la «Carta Militare delle Catalogne per servire alla Storia delle Truppe Italiane nelle diverse posizioni e spedizioni di pui Eserciti del 1808 al 1813». La de Maïans arriba fins a les edicions actuals del mapa d'Eduard Brossa. Garma situa malament Rocamora, entre St. Magí i el castell de Queralt. L'Espelt és posat a llevant d'Igualada, entre aquesta i Castellolí. Tomàs i Joan López situen també inadequadament Rocamora i també La Goda, entre Argensola i Jorba. Llombarda també figura mal situat (1). Gússefeld i altres, posen Riudebitlles (2) com a localitat riberenca de la branca principal de l'Anoia.

(1) Llombarda és a la collada de les Llombardes entre Espinagosa i el coll de la Barraca (Font - Rubí). El nom ha d'ésser plural, puix hi ha la Llombarda Nova i la Vella. Els López situen la localitat entre Torrelles i Sacabets.

(2) Volen indicar Sant Pere que és a la riba del riu de Bitlles.

Les comunicacions

Les cartes més antigues no duen indicació de camins. Cronològicament ens sembla que deu ésser la «Nova et accuratissima Principatus Cataloniae et Comitatum Ruscinonis ac Ceretania» de N. Sansón el primer gràfic de Catalunya que els indica. El segueixen d'aprop, si no el precedeixen, el «Principatus Cataloniae nec non Comitatum Ruscinonensis et Cerretaniae, edita a Io Bapta. Homanno, Nurimbergæ» i



Fragment del mapa d'A. H. Dufour editat a París l'any 1838 amb un suposat partit judicial d'Igualada que conté Santa Coloma de Queralt, Pontils i Santa Perpètua de Gaia, entre altres localitats de la província de Tarragona.

el més elemental «Théâtre de la Guerre en Espagne» editat a Amsterdam per I. Covens i C. Montier. El de Sanson indica un camí ral que parteix de Martorell, travessa l'Anoia per un pont i fa dues branques. Una puja a Collbató i Montserrat i d'ací un ramal va a Manresa i l'altra a Mas de Alies i Igualada. L'altra branca, des de les immediacions de Martorell va a Piera i d'ací s'embranca estranyament vers C. Oli i s'ajunta amb la que davalla de Montserrat. Des d'Igualada el camí mena a Jorba, on una branca puja a Rubió, davalla a Copons i torna amunt vers

Calaf. L'altra branca de Jorba va a Talavera, es desvia vers Pavia, torna cap a *Monmanen* i va a Cervera. La carta nùremburguesa insereix el doble camí que parteix de Martorell, però la branca montserratina va a Manresa sense cap enllaç vers Igualada. El mapa de Covens i Montier assenyala, des de Martorell, un camí per Sant Pere, el congost de la Font de la Reina i Igualada, Pavia i Cervera. Un altre de Sant Pere de Riudebitlles a Monistrol i Manresa; un altre que, partint també de St. Pere, va directe a *Monboy*, *Rugio* i també a Cervera. Un altre, encara, creua dos dels anteriors anant de Montblanc a Pavia i Calaf.

L'Aparici assenyala un camí-ral que, partint de Martorell per Arbrera, Esparreguera i els Brucs, va a La Guàrdia i, per les serres, a Prats de Rei i Calaf. Cap ramal d'aquest camí no davalla a Manresa ni a Igualada. Un altre camí, per St. Esteve, Masquefa, Piera, Vallbona, F.^t de la Reina, La Pobla i Vilanova, va a Igualada. Ací es parteix en dos. L'un mena a Jorba i per Sta. Maria va a Cervera. L'altre, creuant-se i recreuant-se amb la riera de Tous (1), va a aquesta localitat i a Sta. Coloma.

El mapa d'En Garma posa un camí circular en el Montserrat sense davallar a Igualada, ni a Manresa. Suprimeix el d'Igualada a Santa Coloma i en posa un d'Igualada a Sant Magí. El principal de Martorell - Capellades - Cervera, en arribar a Porquerisses, troba un ramal per anar a Guissona. Tomàs López copia els camins d'En Garma i els simplifica l'alemany Güssefeld.

La «Carta Militare delle Catalogne per servire alla Storia delle Truppe Italiane nelle diverse posizioni e spedizioni di pui Eserciti del 1808 al 1813» assenyala, des de Martorell, la «strada principale, postale» pels Brucs, Igualada i Cervera amb enllaç vers Manresa. al coll dels Brucs i una «strada non correggiabile» per Capellades fins a Igualada. A Igualada creua amb la primera un camí de Stes. Creus a Montagut - St. Magí - Òdena - Maians. D'Igualada un altre camí secundari va a Copons i Miralles, on una rama va a Iborra i una altra a Calaf. El mapa de Dufour assenyala la «calzada real» de Martorell a Cervera, amb doble tram pels Brucs i per la Font de la Reina. Una altra ruta va de Igualada a Sta. Coloma, però passant per Montbui i el castell de Queralt, sense tocar a Tous. La resta de poblacions tenen simples senderes de

(1) Avui, més o menys perdut, encara fa el mateix curs. És l'itinerari n.º 45 de la guia «Les valls del Gaià, del Foix i de Miralles». Centre de Lectura, Reus, 1934.

comunicació, llevat de Tous, Miralles, Rubió, Copons i Argensola que apareixen com a incomunicats.

La primera edició del mapa de Ramon Yndar, titulat «Nueva descripción geográfica del Principado de Cataluña», és de 1824. La segona edició de 1855, conté assenyalats els trams del ferrocarril de Barcelona a Terrassa i el de Barcelona a Martorell. La tercera edició fa arribar el ferrocarril de Terrassa fins a Lleida.

Les divisions territorials

El mapa de l'atlas d'En Vrints dóna indicacions d'algunes comarques, però no assenyalava els límits de cap divisió política, ni eclesiàstica. Indica la Segarra, el Bages, la Plana d'Urgell, el Vallès i «lo Camp de Tarragona» en el veïnatge de les terres igualadines. Els mapes d'En Blaeus i els «Catalonia» sis-centistes conserven exactament les mateixes indicacions. Les reprenen Josep Aparici, López Vargas i Güssefeld. Aquest darrer posa el nom Segarra, entre Talavera, Tous i Sta. Coloma.

Els mapes de Sanson ignoren les comarques i indiquen la divisió en vegueries i diòcesis, oferint acolorits els límits de les vegueries. Gairebé totes les altres cartes geogràfiques, derivades de l'escola de Sanson — Valck, Wit, Lotter, Seutteri, Bapt. Homann, Cantel - Tiellemont, Placide — serveixen la divisió en vegueries acolorides en els límits o en la totalitat i això els dóna una gran vistositat i valor decoratiu. Algunes, com la de Cantel - Tiellemont (1762) i la de Placide (1792), es refereixen encara a les vegueries, malgrat que en la data de la seva publicació fossin abolides i substituïdes pels corregiments. Totes assenyalen els confins de les vegueries de Cervera i Vilafranca del Penedès, travessant les terres igualadines. Algunes, com les de Sanson (1660) i Placide, indiquen la sotsvegueria d'Igualada.

Josep Aparici, tant en l'edició de 1720 com en la de 1769, també dóna els límits de les vegueries i sotsvegueries i, entre aquestes darreres, la d'Igualada, desentenent-se dels corregiments implantats el 1714. Tomàs López Vargas dóna els límits dels corregiments i Garma - Duran els dels corregiments, batllies majors, bisbats i deganats, divisions que afecten a les terres igualadines, per tal com les seves ratlles es creuen i entrecreuen dins de la comarca.

Per fi tenim el mapa de la divisió provincial de l'any 1823 i els de les províncies aprovades l'any 1833, que ofereix Joan López en la seva

carta publicada el 1835. El partit judicial d'Igualada, que posteriorment havia de sofrir variacions, hi és representat. Uns falsos límits d'aquest partit, extesos vers Santa Coloma de Queralt, Pontils, Guialmons, Santa Perpètua de Gaià i Segur—localitats de la província de Tarragona—, ens els dóna el mapa d'A. H. Dufour editat l'any 1838 i reeditat el 1845.

La toponímia

Las cartes inicials i particularment les del segle xvii tendeixen una mica a llatinitzar la toponímia. Les del segle xviii, influïdes per Sanson, semblen tendir a un lleu afrancesament. Per fi les espanyoles del segle passat castellanitzen (1). En realitat, ni en els temps més moderns, la nostra toponímia ha trobat una interpretació justa en els mapes generals de Catalunya. Inclús en les fulles del mapa 1: 100.000 de la Mancomunitat i de la Generalitat hi ha incorreccions que haurien d'haver estat evitades. I no cal dir la veritable orgia de mots mal interpretats i absurdes traduccions que insereixen les fulles del 1: 50.000 de l'Institut Geogràfic i Cadastral (2).

Ara nosaltres solament indicarem algunes incorreccions que apareixen en els antics mapes sense classificar-les, ni explicar-les, puix si bé algunes poden ésser atribuïdes a simples errors del gravador, sovint estranger o bé a influències de la llengua de l'autor del mapa, hi ha també algunes qüestions ortogràfiques i sobretot canvis fonètics i alguna estantissa etimologia possiblement popular, que no deixa de tenir el seu interès indicar.

En els de la sèrie derivada del mapa, inserit en l'atlas de Joan Bta. Vrints, trobem: *Lo brull* (Bruc), *Guarda ca* (La Guàrdia), *La llaguna* (La Llacuna), *Sabrera* (Cabrerera), *Aguila* (Aguiló), *Los monias* (Almúnia), *C. Iollit* (Castellfollit), *Cabestani* (Cabestany), *Valldoserues* (Valldeserves), *Lalboreda*, *Castelló* de la marca, *Ceucila*, *Pasanius* (Passanant) etc. En un dels «Catalonia» del sis-cents, anònim, a més dels anteriors errors,

(1) Fem una excepció amb els mapes provincials de Francisco Coello compostos amb un evident respecte per la nostra toponímia, malgrat haver utilitzat el castellà pels noms comuns.

(2) Donada la precisió d'aquest mapa, la qual no serà superada durant molts anys, seria necessari que les entitats excursionistes comarcals s'empreguessin la tasca de fixar correctament la seva toponímia errònia, així com de complementar-la, donant als principals accidents el seu nom veritable.

trobem *Regordona*, *Rauria* (Rauric), *Llorat*, etc. De l'edició feta a Amsterdam el 1613 de l'«Arragonia-Catalonia» de Pere Kaerius anotem: *Moblat* (Montblanc), *Martoal* (Martorell), *Mouresa* (Manresa) i *Sevevia* (Cervera), entre les localitats situades als extrems del cercle de la influència igualadina. En l'edició del «Catalonia», del mateix autor feta el 1632, els errors són més escassos, malgrat que contingui molts més noms que la precedent.

En el de Sanson (1653) trobem escrit: *Gueralt* i *Molin de Reg*. En una altra edició, a més d'alguns errors indicats pels primers mapes, trobem: *Sarcal* (Sarreal), *S. Creux*, *Monestrol*, *Sitias* (Sitges), *Vindrell*. En una altra edició escriu: *Poqueria* (Porquerisses), *Oldena* (Òdena), *Carie* (Carme), *Bellprae*, *Robio*, *S. Clugat*, *Fontrabio*, *Cueralt*. F. de Wit escriu aquest darrer mot *Querali*. En el mapa de Valck trobem: *Fout de la Reyna*, *Monestrol*, *Valle Spinosa*, *Fonte Caldetes*. En el «Principauté de Catalogne et Partie du Roussillon» hi ha un *Folit* o *Eslit*, uns *Sta. Colonia de Queralt*, *Iulesa* (Olesa), *M. Serac* (Montserrat). En el de Bapt. Homann: *Sta. Colonia Canil* (Sta. Coloma de Queralt), *Lo brul* (Bruc), *Amorrós* (Amorós), *Laborede* (Albareda), *Monsterol*, *Colbato*, *Aulesa*, *Martorel*. En el de Conrad Lotter i molts d'altres hi ha un *Aguila* que suposem vol dir Aguiló. En el de N. de Fer: *Lopons* (Copons), *Guerald* (Queralt), *Colbata* (Collbató), *S. Colgat* (St. Cugat), *Esparreuguera*, *P. d'Armenterra*, etc. En el de Cantel - Tiellemont: *Foul de la Reyna*, *Piades* (Prades), *Signes* (Sitges), *Villa Spinosa* (Vallespinosa), *Monsterol* (Monistrol), *Follit* (Castellfollit), etc.

En el d'Aparici només podem indicar *S. Paluim* (St. Puvim) i *Fontrubia* (Font-rubí) a més de *Qerol*, *Puntils* i algun altre error de tipus ortogràfic, perdonable en un temps que no hi havia establerta una ortografia. En el de Jaillot hom escriu *La Puebla* referint-se a Poble de Claramunt. El de Garma és farcit d'abreviacions. Ens crida l'esment la de La Roqueta, que indica *Rupta* i que podria ésser equivocada. Conté però pocs errors. En el de López - Vargas anotem: *Fillot* (Fiol), *Ponlits* (Pontils), *S. Maugi* (la capella igualadina de St. Magí), *Fon caldos* (Fonts caldes), *Vallvet* (Vallvert), *Bufugaña* (Brufaganya), *Valdovera* (Vall-dossera), *St. Pere Desvini*, *Furlanda*, *Caballà*, *Sta. Fee*, *Sadebesa*, *Esbleda* (Esblada). En el de Güssefeld: *Odera* (Òdena), *Palma de Claramunt* (Poble de Claramunt), *Ponlits* (Pontils), *Gravolsa* (Gravalosa), *S. Pere Desvini*, *Valbona*, *Monistral* i *Manistroll*. En el de Placide: *Porquerie* (Porquerisses), *Touz* (Tous), *Fontain* (Font de la Reina),

S. Luintin (St. Quintí), *Mediana* (Mediona), *C. Vieux*, *Torrelles*, *Lobru* (Bruc), *Miroles* (Miralles), *Pontilz*, *Gujamons*, *Capeliades*, *Valpere*, *Elblada*, *Colbata*, *Gilida*, *Masqueta*, *S. Paul*, etc.

En la «Carta Militare della Catalogne per servire alla Storia delle Truppe Italiane, etc.» crida l'esment un *Auacchi*, entre Albà i Montagut. Del mapa de Dufour anotem la metàtesi *Ponlits*, possiblement provinent del mapa de López - Vargas i, de més a més, *Veguda*, *Capons* (Copons), *Solinella* (Solivella), etc.

Entre les localitats que, per tal com semblen tenir totalment desfigurat el seu nom, no ens ha estat possible identificar, sobresurt *Moguel* que repeteixen Sanson (1706), Valck, F. de Wit, Bapt. Homann, Jaillot, Cantel-Tiellemont, etc. *Moguel*, que alguns dels mapes indicats situen a l'inici d'un afluent de l'Anoia, que cal que sigui la riera de Carme, és posat per Bapt. Homann, dalt d'un turó entre Torrelles i Ancosa. Una altra localitat no identificada ens resulta *Rugio*, situada per Sanson, Valck, Covens - Montier, Cantel - Tiellemont, Lotter i Bapt. Homann entre les localitats de Santa Coloma de Queralt i Tous. Hem d'advertir que l'indicat *Rugio* no pot ésser confós amb Rubió, que figura, en el seu indret a propòsit, en la majoria d'aquests mapes.

JOSEP IGLÉSIES

Secretari de la Societat Catalana de Geografia i Membre
d'Honor del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.